

12e Clark Accord lezing, 2024

Keynote speaker Marlyn Aaron-Denz

Titel: Strategieën van tot slaafgemaakte vrouwen op weg naar hun vrijheid

“De kracht van het Meervoudig Bewustzijn”

De case van Margaretha Elisabeth Uhlenkamp, een tot slaafgemaakte veldwerker op de plantage Vossenburg aan de Boven Commewijne

Introductie

Vandaag staat de tot slaafgemaakte Elisabeth centraal in de lezing. We volgen haar op het pad naar vrijheid.

Wat heeft Elisabet zo getriggerd om zich actief in te zetten tot verkrijgen van manumissie voor haar kinderen en zichzelf? Hoe gaat ze om met de uitdagingen die ze tegenkomt op de weg naar vrijheid? en wat kunnen wij als nazaten hieruit leren? *Dit zijn de vragen die in de lezing beantwoord zullen worden*

Omdat over het leven van tot slaafgemaakten voor een groot deel eenzijdige informatie is vastgelegd of soms ook helemaal geen informatie bestaat heb ik een reconstructive gemaakt van het leven van de tot slaafgemaakte Elisabeth. Om dit te kunnen doen heb ik onderzoek gedaan volgens de benadering History from Below en voor de toepassing van de analyse heb ik de theorie van The Black Atlantic Modernity and Double Consciousness van Dr. Paul Gilroy gebruikt. Ik heb verder ook gebruik gemaakt van de discipline genealogie en van Surinaamse odo's om de kracht in denken en handelen van Elisabeth bij uitdagingen tastbaar te maken.

Bij History from Below is de rode draad; dat je als onderzoeker op zoek gaat naar nieuwe bronnen en bestaande/oude bronnen herinterpreteert. Het doel is om gewone mensen voor het voetlicht te halen en hen een stem te geven. Dit is wat Clark heeft gedaan door beschrijven van het leven van Wilhelmina Rijnburg. Hij heeft haar betekenis gegeven, door oorzaken, aanleiding en gevolgen op een fascinerende manier met elkaar te verbinden. Zo ontstaan begrip, aanvaarding, respect en leermomenten. Maxi Linder kan niet langer alleen als prostituee gezien worden, ze is als jong meisje beroofd van haar eer, ze kende ook vernedering en diep verdriet, toch toonde ze empathie voor kinderen wiens kansen dreigden verloren te gaan en sprong voor hen in de bres.

The Black Atlantic Modernity and Double Consciousness theorie heeft als uitgangspunt, dat zwarte mensen in diaspora, waartoe ook tot slaafgemaakten behoren, de strategie van het meervoudig bewustzijn hebben ontwikkeld en ingezet om hun doelen te bereiken. Een van de doelen was het verkrijgen van vrijheid, vóór de afschaffing van slavernij, ook bekend als Manumissie. Hun nazaten passen het meervoudig bewustzijn ook toe om hun nieuw bestaan zin en inhoud te geven.

Het meervoudig bewustzijn is een vorm van **hybriditeit** en heeft twee kenmerken, die worden onderbouwd met verschillende uitingsvormen.

Kenmerken Hybriditeit: de verbindende aard en de flexibele aard.

Bij verbindende aard hecht een individu of groep zich aan een bepaalde omstandigheden en personen die daarbij een belangrijke rol vervullen. Dit doen ze omdat ze vinden dat de omstandigheden en personen nuttig zijn bij het streven om een hun doel te bereiken. Vaak legt de gene die zich verbindt zichzelf heftige emotionele beperkingen op. d.w.z. je moet stevige controle hebben over je emoties.

Bij flexibele aard vind juist abrupte onthechting plaats van omstandigheden en personen, omdat de gene die zich onthecht hen niet meer nuttig acht voor het bereiken van het gestelde doel. Vaak zijn er heftige consequenties verbonden aan de onthechting, maar dat risico neemt de gene die zich onthecht op de koop toe. (bijvoorbeeld vrouwen, die via de rechter hun manumissie opeisten, hierdoor kwamen ze lijnrecht tegenover de eigenaar te staan. Ze hebben de rechtzaken gewonnen; Martina van Onna (1839), Virginie Gammeren(1854)Georgina Hornberger(1861). Ook bij Marronage vind onthechting plaats.

Uitingsvormen hybriditeit:(Jopy Nijman en Kuorti Joel)

- harmonie en vredelievendheid
- bewustzijn van de ander en van jezelf
- respect en een lerende houding
- dialoog; contact maken met elkaar, met de anderen en met de machthebbers, het is noch een opgaan in de ander of het contact, noch een tegenwerken daarvan

Uit de reconstructie van het leven van de tot slaafgemaakte Elisabeth, blijkt dat verkrijgen van manumissie beslist een van haar doelen was en dat het niet zomaar voor het grijpen lag.

Wat is manumissie precies? ((Branan-Shute R,1989).

De juridische kant van het proces;

- *ontstaat als gevolg van een overeenkomst, een intentie of contract tussen een eigenaar en een tot slaafgemaakte.*
- *de eigenaar heeft afstand gedaan van de eigendomsrechten over de tot slaafgemaakte en de burgerlijke status van de tot slaafgemaakte is gewijzigd naar die van een vrije persoon.*

maar er is ook een sociale kant, die minstens even belangrijk is;

een sociaal proces, dat zich langzaam en dagelijks ontwikkelt, terwijl zwart en blank, slaaf en vrije, rijk en arm in persoonlijk contact met elkaar komen, en verbintenissen aangaan die kunnen leiden tot legale ontsnapping uit slavernij naar vrijheid.

Hoe zag het leven op de plantage er uit voor Elisabeth?

Omdat het verhaal zich afspeelt op plantage Vossenburg, ook wel bekend als Fosborgu in de volksmond, deel ik achtergrondinformatie met u,

- ligging aan de Boven Commewijne. 2.900 vierkante meter groot. Planten en verwerken van suikerriet. Voor tot slaafgemaakten waren er kostgronden om in hun behoefte aan voedsel en medicinale kruiden te voorzien.

- In de periode waarin dit verhaal zich afspeelt wonen er 109 mannen, 131 vrouwen met de slaven status en 7 vrije blanken. Laatste eigenaar was Erven Baron D.W.G.J. Barendtsen van Zyp.

Elisabeth is geboren in 1817 in de kolonie Suriname, als dochter van een zekere Louisa. De drie bronnen die ik heb bestudeerd geven elk een verschillend beeld over Elisabeth, een bron beschrijft haar als veldwerker, die haar eigen kostgrond bewerkte, weer een andere bron als huisslavin en de derde bron als mulatten slavin, die tijdelijk naailessen had gevolgd in Paramaribo. In elk geval vanuit welke positie je haar ook beziet, de slavenstatus kleeft haar aan.

Ze raakt verzeilt in een relatie met de machtige Dirk Martinus Uhlenkamp, directeur van Vossenburg en de goed betaalde administrateur van nog 8 andere plantages in de omgeving. Volgens historicus Alex van Stipriaan behoort hij tot een van de best betaalden uit zijn tijd in zijn branche. Daarnaast was hij Commandant van de Burgerwacht (militaire divisie) aan de Boven Commewijne, verantwoordelijk voor handhaven van orde en veiligheid, hieruit blijkt dat hij goede banden had met de bestuurlijke top van de kolonie en Last but not least was hij hoofd Diaken van de Lutherse kerk d.w.z. ook macht vanuit de religieuze hoek. - ja verzeilt, want weigeren is er niet bij, ze kan alleen maar hopen en dromen, dat de relatie haar dichterbij haar ultiem verlangen zal brengen - Samen kregen ze 5 kinderen, je kan zeggen Uhlenkamp zorgde voor aanwas van de slavenpopulatie, want de moeder en haar kinderen behoren toe aan de eigenaar. Twee bronnen spreken echter van 4 kinderen en stellen dat een van de kinderen genaamd, Richard verwekt is bij de tot slaafgemaakte Johanna, die ook huisslavin was op plantage Vossenburg. Heftige competitie voor Elisabeth. Uit een van de bronnen blijkt namelijk dat Richard nummer twee is op de kindrij van Uhlenkamp. Elisabeth krijgt daarna nog 3 kinderen met hem. Wie zal de race winnen?

De odo Te yu abi pasensi, yu sa si mira bere geeft ook nu inzicht in het denken en handelen van Elisabeth. De betekenis; Met veel geduld bereik je meer, dan hetgeen je onder andere omstandigheden had kunnen bereiken.

De strijd om Manumissie

De actieve inzet voor manumissie begint in 1851, wanneer er moeilijke tijden aanbreken voor plantage Vossenburg. Voor de tweede keer in korte tijd wordt de plantage getroffen door overstroming vanwege de vloed. Hierdoor mislukte de suikerriet oogst en kwam de voedselvoorziening van tot slaafgemaakten in gevaar. De ordehandhaver en machtige directeur Uhlenkamp kwam voor grote uitdagingen te staan: van de ongeveer driehonderd aanwezige tot slaafgemaakten waren enkele tientallen gevlucht en die overgebleven waren dreigden in opstand te komen vanwege voedsel tekorten. Aangezien het probleem van de vloed een terugkerend karakter had adviseerde Uhlenkamp de eigenaren in Nederland, voorbereidingen te treffen om de plantage met inboedel te verkopen. **Het advies werd overgenomen.**

De geruchten over de op handen zijnde verkoop verspreiden zich ook onder de tot slaafgemaakten en zorgden voor nog meer pogingen van weglopers. Voor Elisabeth volgt een periode van grote onzekerheid; ze kan immers niet weglopen met 4 kinderen en ook moeilijk weglopen bij zo een machtige man. Ze zal dus strategisch te werk moeten gaan om voor zichzelf en haar kinderen het beste uit de situatie te halen; **Rest haar, om Dirk Uhlenkamp te confronteren met de geruchten over de verkoop en de directe gevolgen van zijn advies voor hem als persoon;**

De odo *Ontiman taki: Ef yu luku na nyingi nyingi fu meti, yu sa sribi nanga angri bere bevestigt mijn vermoeden, t.a.v. het denken en handelen van Elisabeth.* **Betekenis:** feiten moet je onder ogen zien, sentimentele handelingen leggen geen zoden aan de dijk, je moet de koe bij de horens vatten.

Ik laat haar dus spreken: “Jouw kinderen zijn slaven, omdat ik hun moeder tot slaafgemaakt ben. Zal je hen ook mede verkopen als boedel en hen nooit weer zien”?

Elisabeth schiet midden in de roos en met haar woorden doorboort ze zijn ziel, de machtige Uhlenkamp raakt in paniek; H.E.Lamur beschrijft in een van zijn publicaties de reactie van Uhlenkamp; hij richt een emotioneel schrijven naar zijn werkgever, de eigenaar van de plantage en de inboedel (waartoe zijn kinderen behoren). In dit schrijven verzoekt hij om in de gelegenheid gesteld te worden zijn kinderen (Martin 11, Richard 10, Albert 8, Louisa 6 en Clarijntje 3) te kopen voor den vrijdom. Als reden geeft hij op: omdat hij van hen houdt, ze ligt van kleur zijn en daarom volstrekt ongeschikt voor veldwerk. Hij had op nog 2 andere plantages kinderen verwekt voor wie hij ook een verzoek tot koop voor de vrijdom doet.

Dirk Uhlenkamp lijkt echt in paniek, want manumissie vraag je volgens de wet via de overheid aan en niet rechtstreeks aan de eigenaar of vreesde hij misschien dat hij vanwege concurrentie op verschillende machtsgebieden tegenstand kon verwachten?

- Hij krijgt toestemming en op 13 mei 1854 worden de kinderen gemanumitteerd, ze krijgen als familienaam Uhlenburg, dit is een combinatie van Uhlenkamp en Vossenburg. Immers de gene die manumissie aanvraagt mag volgens het manumissie reglement (de wet) zijn naam of een andere in de kolonie voorkomende naam niet geven aan de gemanumitteerde, ongeacht hun relatie. Dit is een tegenvaller voor de machtige Uhlenkamp, hij geeft echter niet op, maar blijft herhaaldelijk verzoeken doen bij de overheid om de kinderen zijn fam. naam toe te kennen en in 1856 krijgt hij toestemming. (er wordt geen reden opgegeven... connecties zouden we vandaag zeggen)
- Verder moeten gemanumitteerden zich laten dopen en aansluiten bij een kerkgenootschap in de kolonie, dit vormt een uitdaging voor Elisabeth maar niet voor de machtige Uhlenkamp, hij heeft het snel voor elkaar, zoals eerder aangegeven is hij hoofd diaken bij de Lutherse kerk.

Omdat Uhlenkamp het verder druk heeft met beheer van de 8 andere plantages, dat was zijn verdienmodel en de voorbereiding voor de verkoop van Vossenburg moet Elisabeth zorgen dat de nieuwe banden van de kinderen met o.a. de kerk in goede banen worden geleid, dit terwijl voor haar nog meer onzekerheid is bijgekomen; het status verschil met de kinderen en de dreiging om met de boedel te worden verkocht. Bovendien hoe wordt vanuit de rest van de slavengemeenschap naar haar gekeken? als “left behind”.

Hoe zal haar opstelling zijn in de nieuwe situatie?

De odo, Lespeki fu wan swit brafu, mi sa nyan wan swa ton-ton. Komt hier goed van pas (**betekenis:** je moet door de zure appel heen bijten)

Welk voordeel hadden de kinderen en Elisabeth aan de relatie met kerk?

De kinderen kunnen leren lezen en schrijven, aanleren van algemene kennis en de leefregels van de blanke samenleving waar zij nu officieel deel van zijn geworden... niemand zou durven hen ergens van uit te sluiten vanwege de positie van hun vader. En voor Elisabeth... zij kon van hun leren. Dat wil niet zeggen,

dat ze haar afrikaanse cultuur en kennis ter zijde geschoven had, haar horizon werd verruimd, just that! Want daar op Commewijne bleef verder alles ongewijzigd. Qua status leefden Elisabeth en haar kinderen in 2 werelden, zij in de schaduw van vrijheid en de kinderen in het licht van de vrijheid

Voor haar manumissie was ze voorheen slechts afhankelijk van Uhlenkamp.... Maar als hij het om de een of andere reden toch niet zou doen, (kan doodgaan, met ontslag gestuurd worden) dan zou in elk geval haar oudste zoon het binnen tien jaar wel kunnen doen, nu had ze dus een back up. Ze kon blijven dromen over vrijheid en zich voorbereiden. Zeven jaar na de manumissie van haar kinderen, wordt haar droom werkelijkheid, wanneer Uhlenkamp haar op 5 juli 1861, bij de beëindiging van zijn werkrelatie met Vossenburg voor den vrijdom koopt, ze is dan 44 jaar en gaat verder door het leven als Margaretha Elisabeth Uhlenkamp.

Je kan je afvragen waarom hij haar niet eerder heeft vrijgekocht?

Ik heb daar 3 scenario's op bedacht

- Werd ze gegijzeld? Indien ze samen met de kinderen vrij was, zou ze om welke reden dan ook de kinderen kunnen pakken en weggaan, hij zou haar puur juridisch gezien niet kunnen tegenhouden
- Werd ze beschermd? als de moeder van zijn kinderen genoot ze vanuit de relatie met Uhlenkamp waarschijnlijk een zekere bescherming, de eigenaar zou haar niet makkelijk doorverkopen.
- Wettelijke belemmeringen? Ja, het was officieel verboden relaties aan te gaan met tot slaafgemaakten, - hoewel de meeste blanke mannen dit verbod negeerden - hij kon dus niet gaan verklaren dat hij de moeder van zijn kinderen ook vrij wilde kopen omdat hij van haar houdt, bovendien zou hij de eigenaar benadelen, Elisabeth zat qua leeftijd in de fase van productie. (ze behoorde niet tot de mensen maar tot de boedel)

Feit is, dat door de relatie met Uhlenkamp in stand te houden, Elisabeth zichzelf onmisbaar en onaantastbaar maakt.

Wat is de meerwaarde van de manumissie voor Elisabeth en de kinderen?

Het doel is bereikt, hun menszijn wordt erkend, iedereen heet Uhlenkamp

De Toekomst

Hoe ziet hun toekomst er verder uit?feit is dat

- Als zijn dienstbetrekking met plantage Vossenburg wordt beëindigd in 1861, verhuizen de Uhlenkamps redelijk goed voorbereid naar Paramaribo, het plantage leven fysiek achter zich latend maar emotioneel met zich meedragend
- Ze gaan wonen aan de Rust en Vredestraat, Nieuwe Wijk.
- Naast haar vrijheid verkrijgt ze bezit en worden de overlevingskansen van haar en de kinderen verankerd; drie jaar na haar manumissie, op 1-12-1864 wordt er een transport van D. M. Uhlenkamp aan M. E. Uhlenkamp overgeschreven. De transportakte betreft vier erven en daarop staande huizen aan de Rust en Vredestraat Nieuwe Wijk, La.E no 138 en 139 en Oude Wijk La D no 3 en 4. De eigenares, Margaretha, Elisabeth Uhlenkamp heeft bewezen een wijze bestierder van haar gezin te zijn **(ze hoeft niet te wachten tot zijn dood om te erven)**

Het jaar 1867 vormt echter een keerpunt voor de familie Uhlenkamp; 15-11-1867 komt vader Uhlenkamp te overlijden en op 30-12-1867 moeder Uhlenkamp.

De oudste kinderen zijn dan al aan een baan toe en dat hebben ze ook vanwege de levenslange support van hun moeder en de legacy van hun vader. De jongsten belanden echter in de weeskamer, die namens de overheid door 2 weesmeesters wordt beheerd. Het gaat hen niet slecht want uit financiële middelen die Uhlenkamp heeft nagelaten en waarschijnlijk ook uit huuropbrengsten kunnen ze onbezorgd opgroeien.

Analyse van de toegepaste Strategie en uitingsvormen.

De analyse wordt gemaakt van de verschillende levensfase van Elisabeth:

- **In stand houden van de prive relatie met de machtige Uhlenkamp, inclusief verdragen van de relatie met Johanna en het kind dat daaruit voortgekomen is, vergt de toepassing van het kenmerk verbindende aard en de uitingsvormen harmonie en vredelievendheid.**
- **De geruchten over de verkoop van Vossenburg met de gehele inboedel vraagt zowel de inzet van de kenmerken verbindende aard en flexibele aard. De uitingsvormen bewust zijn van de ander en van jezelf en dialoog**
- **Manumissie van de kinderen en het status verschil, toepassing van het kenmerk verbindende aard en inzet van de uitingsvormen harmonie en vredelievendheid**
- **Coöperatieve houding t.a.v. doop en lidmaatschap van de kerk met actieve participatie, toepassing kenmerk verbindende aard. Uitingvormen harmonie en vredelievendheid, respect en een lerende houding**
- **Haar eigen manumissie en toekenning van de naam Uhlenkamp. toepassing van kenmerk verbindende aard. Uitingvormen harmonie en vredelievendheid**
- **Verhuizing naar Paramaribo als familie Uhlenkamp. Kenmerk verbindende aard. Uitingvormen, dialoog, harmonie en vredelievendheid**

Door haar keuze en opstelling

- beïnvloedt Elisabeth al de fasen in het manumissieproces van haar kinderen en van zichzelf. Ze legt zichzelf enorme beperkingen op, maar doet wat volgens haar belangrijk en zinvol is zonder de waarde goed of kwaad daaraan te verbinden.
- heeft ze de barriere van ras en cultuur doorbroken, of je nu zwart, wit of gemengd bent, je bent mens!
- Ze stelde haar doel duidelijk, identificeerde, mobiliseerde en beheerste omstandigheden en personen die nuttig waren om het doel te bereiken, gaf niet op bij tegenslag, etaleerde weloverwogen de attitude die nodig was om niet aft e wijken van de ingeslagen weg.

Ik breng “posthuum” hulde aan de strateeg Margarethe Elisabeth Uhlenkamp.

Advies aan de nazaten

Het advies is mede gebaseerd op de gezamenlijke toekomst waar wij aan moeten bouwen en het wegwerken van onderlinge verdeeldheid onder de nazaten t.a.v. belangrijke standpunten.

Uitgangspunt: Er zijn fundamentele zaken die we als groep samen moeten doen, maar ook zaken die wij niet samen zullen of kunnen doen omdat ze persoonsgebonden zijn

- Toepassing **kenmerken van hybriditeit; verbindende aard en flexibele aard;**

De huidige situatie is, dat over de weg naar vrijheid wij elkaar nog steeds in de nek kijken, je hoort nog te vaak, wij die weggelopen zijn hebben onszelf vrijgevochten. Julieke zijn blijven wachten tot je vrijheid is geschonken. Wat we vandaag hebben gehoord, is dat de weg naar vrijheid verschillend is voor iedereen, dat moeten wij erkennen, respecteren en omarmen. Via marronage of manumissie of emancipatie de waarden goed of fout moeten niet worden toegekend, vrijheid is gerealiseerd, dat telt en we moeten samen verder.

Wat je ook hoort is dat het deel van de nazaten dat door manumissie en emancipatie vrijheid heeft verworven denkt een betere status te hebben dan de anderen, niets is minder waar, dat deel vervult slechts een brugfunctie tussen twee culturen, just that.

- M.b.t. geloofsbeleving geldt eigenlijk hetzelfde, je hoort ik ben winti belijder, ik ben Moslim, ik ben Christen. Er wordt beweerd dat de oplossing voor uitdagingen waarmee nazaten te kampen hebben o.a. te maken heeft met wat je wel of niet gelooft. Ook dit punt zorgt voor verdeeldheid, ook hier zou de toepassing van **verbindende aard en flexibele aard kunnen worden ingezet. Gekoppeld aan de uitingsvormen respect en een lerende houding en dialoog.**

Geloof is volgens mij namelijk een persoonlijke keus van de mens in zijn/haar zoektocht naar God, als bron en doel van het bestaan en gelukkig God zoekt ons ook. Wij moeten het hierbij laten en niet God voor de ander gaan spelen. Iedereen moet ook daarin vrij zijn, we mogen met elkaar in gesprek blijven.

In het geval van Elisabeth en haar kids waren doop en lidmaatschap van de kerk opgelegd, voor hen was het echter duidelijk een vehicle om verder te kunnen met hun leven of ze ooit echt gehecht hebben aan het christelijk geloof weten zij en God alleen. Want de machthebbers die dit van hen eisten waren geen goede representanten van het christelijk geloof. Door hun handel en wandel zou je geen inner motivatie ontwikkelen om het geloof te belijden.

Als wij het eens zijn over deze vrijheden die wij zelf moeten laten werken, respecteren en koesteren, dan is volgens mij de weg naar samen bouwen aan een toekomst voor nazaten van tot slaafgemaakten binnen bereik.

We got things to do: hoe kunnen wij het meervoudigbewustzijn activeren en koppelen aan onze doelen? Dit bewustzijn is zowel door hen die via marronage, manumissie of emancipatie vrijheid hebben verworven toegepast.

Besluit:

- Wij moeten bewust de meerwaarde van elk pad naar vrijheid vastleggen, met elkaar delen en inzetten om elkaar als nazaten van tot slaafgemaakten te versterken
- Gezamenlijke waarden (her)ontdekken, definiëren en gestructureerd doorgeven aan volgende generaties
- Herwaardering van onze bijdrage als individu, als de kleinste eenheid het gezin, als de clan of grotere familie, aan de natie Suriname en aan de wereld waar wij deel van zijn, daar ligt volgens mij onze kracht en ook onze uitdaging.
- Concrete: individuele doelen stellen, doelen delen in gezinsverband en in het verband van de clan
Strategieën uitzetten; identificeer, mobiliseer en beheers omstandigheden en personen die nuttig zijn om het doel te bereiken, geef niet op bij tegenslag, etaleerde weloverwogen de attitude die nodig is om niet aft e wijken van de ingeslagen weg. **Communiceer regelmatig en laat op tijd los, wie niet meer nuttig blijkt te zijn.**

Bedankt voor uw aandacht

Geraadpleegde bronnen

- Aaron-Denz Marlyn.R. Nieuwe Identiteit en Autonome Status, Strategieën van gemanumitteerde vrouwen 1832-1863 (2015) Master Scriptie. IGSR-Anton de Kom Universiteit Suriname
- Accord Clark (2021) De Koningin van Paramaribo. Amsterdam-Nederland, Nijgh & Van Ditmar
- Bijnaar Aspha (2010) Kind aan de ketting, opgroeien in slavernij toen en Nu. Amsterdam-NINSE/KIT
- Brana-Shute, R. (1989). Approaching Freedom: the manumission of Slaves in Suriname, 1760-1848 Slavery and Abolition: A Journal of Slave and Post slave studies volume 10, issue 3, 1989 special issue: perspective on manumission p.1 <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01440398908574991>
- Gilroy, Paul. (1999). Black Atlantic Modernity and Double Consciousness, London: Verso
- Hoen Guno (1989) Sranan Odo Buku. <https://www.dbnl>
- Hove Ten, Okke & Frank Dragtenstein (2007). Manumissies in Suriname 1832-1863 Paramaribo - Suriname, VACO NV
- Kuortti. Joel en Nyman, Jopi. (2007). Reconstructin Hybridity. Post-Colonial Studies in transition, Amsterdam: Rodopi.
- Lamur. H. E., Boldewijn N. H. A., en Dors, R. (2009). *Catalog D, sociale banden tussen Slaven*, Paramaribo-Suriname: HAS en NINsee.
- Schiltkamp. J.A. en J.Th De Schmidt (1973) West Indisch Plakaatboek. Plakateen, Ordonantiën en Andere wetten uitgevaardigd in Suriname II 1761 – 1816. Amsterdam-Nederland, S Emmering
- Stipriaan van Alex (2007) Surinaamse Contrast Roofbouw en Overleven in een Caraïbische Plantagekolonie 1750-1863. 1993 KITLV Uitgeverij Leiden VACO N.V. uitgeversmaatschappij gefacsimileerd met toestemming en medewerking van KITLV Uitgeverij
- www.Delpher.nl overzichten van de advertenties en artikelen gepubliceerd in dagbladen
- Surinaamse Courant en Gouvernementsblad 16.05.1854 /07-07-1861/05.12.1864
- Stam Dineke, CC-BY-NC. Compensatie voor de eigenaren van Vossenburg <https://mijngelderland.nl/inhoud/specials/sporen-van-slavernijverleden/gelderse-slavenhouders-plantage-vossenburg>

